

թէ արդեօք ս տար շախան բաղադայիննե
ետքն ալ ի՞ն չը շընէ, շաս խնդրախն է: Ծառ օրի-
նակ ունիք մեր առաջեր, որոց մէջ սա առանք մըր-
անփոփոք մեալը, եւ մըրթի իրավ նախքնդաց առա-
դամայնի վայր բաժա- ազգեցութիւնը, եւ վերապա-
անհետ կորութիլը բացայաց կը տեսնուի: Հնդեա-
բոպական և հայերէնի մէջ մլշ՝ ո՞ի կը փոխու-
ասոր համապակ կը տեսնելք որ ի՞ն եկած է ։ Աս-
շուուով կը համգուուինք, եթէ միյուն հաւ ։ բա-
րառ համեմատենք լին, չսան բառին կանաչ: Սիր-
աուր (սիր, բացրս, լու- ՏՕՐԻՑ) բառին մէջ անտես-
է ։ Քեւոր արմատա պատճել. պատճառը յայտնի
ֆան զի հու իօն իք պակիտ: Անշուշառ ո կիրանասու-
ռով *էւսուր արմատէն յառած եկած պիտի ըլլա-
(+ կը փոխուի ի՞ն, ֆան զի ու իբր սկզբանատա ձայ-
նախումը հին ժամանակին դդոյթիւն շնուրե-
նիս թէ արդեօք ։ տառ ուղղակի նմանամայնու-
թեան (Assimilation) հետեւութիւնն է, իր մեջ մըր-
գին տակաւանին անցայտ գուցէ թէ ի՞ստու երկրուց
գական ձեւը *էւսուր եւ սիւուր ձեւերուն խա-
նուրդն (Contamination) եղած ըլլայ: Հայերը
ունիք (չնիկ) բառը՝ յն, չսան բառին հետ ամե-
նեկն յարաբերութիւն չենի, այլ կը համեստա-
հաւ. Ֆլու (չնիկ), ուռա. պետօնէ, և. ՏԵՇԵՐ-
բառերուն: Նմանապէս էլ (սեռ. իշյ) միեւնու-
է լու- զան բառն չեն. Վառ մատի հման-
քադէկ, Reallex. p. 206. իր այնաւարու-
ասանին թիւ մը հայր: (Հայունակիւնին)

3 7 4 1 0 0 0 4 0 1

ԽՈՎԵՐԻ և ԱՅ և ԱՅ ՀԱՅԵՐԻ և ԱՅ և ԱՅ

Խալդեան բւենոագիր արձանագրութեան
ճայնական գրութեան մէջ բաց ի Յ, Ե, Ի, Ա ճայն
Նաուրուներէն՝ ունինք մէկ բաղաձայնով եւ յա-
ջորդական մէկ ճայնաորով կազմուած կան-
նաւոր եւ Համադրական պանիքը. այսպէս՝

a	i	u	
b	ba	bi	bu
d	da	di	du
g	ga	gi	gu
k	ka	ki	ku
k.	ka	ki	ku
l	la	li	lu
m	ma	mi	mu
n	na	ni	nu
p	pa	pi	pu
r	ra	ri	ru
s	sa	si	su
s.	sa	si	su
š	ša	ši	šu
t	ta	ti	tu
t.	ta	ti	tu
x	xa	xi	xu
z	za	zi	zu

Ինչպէս կը տեսնուի այս խումբը լիսակատար
ընելու Համար կը պակին միայն ՏԱ, ու, ու Ճայ-
ները. բայց անշուշտ այս փոքրիկ թերի կէտըր
առանձին ծանրակշռով թիւն չունի եւ չէ կարող
խախտել ընդհանուր ձայնական կազմով թեան
կանոնադրութիւնը:

Նշանափ չեկը առներ նաեւ այս վանկերը՝
որոնք կազմուած են մէջ ձայնաւորէ եւ մէջ յա-
ջորդական բաղադայնէ. Ասորիստանեան արձա-
նագրութիւններն այսպիսի խումբեր շատ ունին.
բայց անոնց թիւը շատ փոքր է Խալիքնան արձա-
նագրութիւններն ամեն ըստ որում անոնց գոյու-
թիւնը արդէն ինքնին հակասական է եւ չէ
կարող հաշտութիւ Խալիքնան գրութեան ընդ-
հանուր գրութեան հժո՞ւ որ այնպիսի պարա-
կազմակիրպութիւն ունի: Խալիքնաններ ասորի-
ստանակիրներէն գրութեան օրինակը առնել-
սկած օրէն արդէն գաղափարն յղացան անոնց
տարօրինակ կերպով բարդ գրութիւնը պար-
զելու. այս պատճառաւ եւ զարմանափ չէ որ

այս վանկերն այնքան քիչ գործածական են խաղեան արձանագրութեանց մէջ եւ այնքան երկրորդական արժէք ունին. անոնց ընդհանուր շարբին մէջ բազմաթիւ պահանքեր կան, այնպէս որ նախորդ խումբին կանոնաւրութեան չետ ամենեւին կարելչէ համեմատել: Այսպէս՝

	a	i	u
b	բ	աբ	լ-ի
l	լ	ալ	լ
r	ր	ար	իր
t	տ	ատ	—
š	շ	աշ	իշ

թէ առաջին եւ թէ երկրորդ խումբին մէջ ե ձայնաւորով կազմուած վանկեր չկան. առաջին խումբին ունինք միայն լ-ի մե, չ-ի տե, չ-ի է ձայները, իսկ երերորդին միայն չ-ի էլ: դժուար է երեւակայել որ խաղեան լեզուին նման մի լեզու. որ ունինք ձայնաւոր տառերու այսպիսի մի առատութիւն, չկարողանայ կազմել ե ձայնաւորով վանկեր: Եթէ այդ լեզուն չունենար նաեւ ու, տե, չե, որ վանկերը այս ժամանակ կարելի էր ընդունել, թէ խաղերէնը ընդունակութիւն չունի. բայց մի անդամ որ այդ չորս վանկերը կամ՝ հարկաւոր է որոնել եւ գտնել այնպիսի վանկական կազմութիւններ, որը ե ձայնաւորը այս երկեն կամ չորսն դուրս նաեւ ուրիշ բարձայնի հետ կարողանայ միանալ:

Խաղեան արձանագրութեանց մէջ առատ քանակութեամբ կան այսպիսի պարագաներ՝ ուր ե ձայնաւորը կը գտնուի բաղադայնով մը եւ յաջորդական ի ձայնաւորով կազմուած վանկի մը բոլ. այսպէս օրինակ՝ չ-ի-էլ-ի և 3, չ-ի-էլ-di-է Զ, 11, I ֆ-րու-ս-ի-ն-չ-ի-ն-է և 12, նու-լա-լի-է և 10, ու-նո-լի-է և 12, րի-լի-է թ. 3 եւ:

Առաջին մասնուշտը որ այսպիսի բառերու առջեւ կարող է ծագիլ մեր մքին մէջ՝ այն է թէ է նայնը առանց մէջ առանձին դոյլութիւն չունի եւ գրուած է միայն բառերը երկարացնելու եւ մինչեւ տողին ծայրը հացընելու համար: Այսպիսի թարմատար ի-երու օրինակ շատ ունինք խաղեան արձանագրութեանց մէջ, ինչպէս՝ ba-d-u-si-i-e թ. 7, գրուած նաեւ ba-du-u-si-e թ. 2, 5 կամ ba-du-u-si-i-e թ. 3 եւ կամ պարզապէս ba-du-si-e թ. 6. — pi-li թ. 8, թ. 9, 6 եւ pi-i-li-e թ. 3. — Bi-a-na-e թ. 10, Bi-i-a-i-na-a-u-e թ. 13, Bi-a-i-na-u-e թ. 9, Bi-a-i-na-a-u-e թ. 11 եւն եւն:

Այս պարագային վերցիշեալ խումբերը պէտք պիտի ըլլար կարգալ zeldi, zelde, Išpuinixine, nulale, nunule, pile եւն, այնպէս որ պիտի անենայինիք ze, de, le եւն խումբերը, որպէս եւ լրացած պիտի ըլլար մեր առաջին պահանջը: Սակայն այսաեղ կայ աւելի ծանրակշիռ խնդիր մը:

Եթէ հաւաքենք բոլոր այն պարագաները ուր և ձայնի այսպիսի պատահմունք տեղի կ'ունենայ, կը սենանենք որ ե ձայնաւորը կարող է գտնուել միմայն di, gi, ki, li, ni, ri, si, xi, zi վանկերէն յետոյ. ուրիշ խուրով կրնան կազմուի միայն die, gie, kie, lie, nie, rie, sie, xie, zie խօսիւերը, բայց չներ կարող գտնել յախսիտի գոնէ մի օրինակ ուր նոյն ե ձայնի գտնուել մի տիպի տեսակի մուտքայի ուրիշ խուրով չկան մie, sie, tie, իս խուրելը, փոխադարձամարա, ինչպէս գիտենք, չկայ գոնէ մի օրինակ ուր նոյն ու պահանջող մաղաձայնները ե ձայնն առնուն. այսպէս որ չկան de, ge, ke, le, ne, re, se, xe, ze զանկերը:

Եթէ է տառը ասոնց մէջ գրուած լինէր իրու թարմատար, հարկաւոր էր որ գոնէ մէկ երկու տեղ ալ գտնելիք առանց թարմատարի de, ge, le եւն. կամ փոխադարձամար թարմատար i-ով գտնելիք mie, sie, tie: Այսպիսի բառն գոյութիւն չունի. ուստի ի թարմատարը չէ ասոնց մէջ, այլ ներքին արժեքաւոր տարր մընէ եւ անձուկ կապակցութիւն ունինախորդ բարձայնին եւ յաջորդ ե ձայնաւորին հետ:

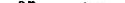
Կան պարագաներ, որ արձանագրութիւնը փորգորդ պէտք ունեցեր է բառերը երկարացնելուն ծե, ու վանկերուն քոլ. այսպէս ջուրաթնուն եկեղեցւոյն արձանագրութեան 41, 44 եւ 45 տողերուն մէջ տառերը շատ բայց բայց նույնական են կարողանալ թարմատար լինել վերիններուն մէջ ճիշդ տեղի էր որ փորգարիչը գրէր sie, mie, պայց այդպէս չէ գրած, այլ գրած է վերաձայնի կրկնութեամբ մի քանի անդամ Ֆ-ը-ը, մե-ի, այսպէս.

41. չ-ի բ-ի բ-ի բ-ի բ-ի բ-ի բ-ի
bi - a - i - ni - še - e - a - i

1 իսկապէս ու վերջապէս թեամբ կայ մի օրինակ, այն է Argištio բառը, հետեւեալ տողին մէջ (թ. 4).

(մարդ) Ար-շի-ն- (մարդ) Մե-ս-ս-ա-չ-ի-ն-

Արդիաստին Արդիաստին
այս գոյս օրինակ մեր սենութեամբ հակառակ է. բայց չներ կարող այս մակ օրինակին առջեւ ալ կասիլ. հաւանական կ'ենթադրենք որ կարող է այսուել սիալ մը տեղի սենեցան ըլլալ:

45.
ar - mu - zí - i me - i

Եթէ այս բոլոր նկատողներին իրենց
ամէն մասերով աշքի առաջ ունենակը, յայսնի
կը տեսնենք թէ իսագրեան լիզուն երկու տեսակ
է ունի. մէկը այն՝ որ կը գտնուի մ, է, Տ բաղա-
ձայններէն յետոց եւ միւսը այն՝ որ կը գտնուի
միայն Ծ, ց, Ց, կ, Լ, Ն, Ր, Տ, Չ, Զ բաղաձայններէն
յետոց. առաջինն համգեն առաերու կազմա-
կերպողները Նշանակեր են բաղաձայնին Հետ-
էկ վանկ կազմած մե, իւ, ՏՅ, Կի եր բրոգրգը ան-
տեղի են Համարեր այդ ձեւին վերածելու՝ եւ
առանձին Նշանակելու համար գործած եր են
Ճ, Գ, Կ, Խ, Լ եւ այլոց վանկներէն յետոց:

Զարմանալի է որ Հայերէնի մէջ ալ ի ակղանակ անտի ունինք երկու տեսակ չ (Ե Եւ Ե). միւս լիզուները, օրինակ յունարէնը, եթէ ունի երկու տեսակ չ (Ե Եւ Ե) այս զանազանութիւնը ընդհանուր է նաև միւս բոլոր ձայնաւորներուն համար, թէեւ ունինք առանձին առառով չեն նշանակուած. այսպէս Ա, Շ, Ո, Ու ԵԱ. սակայն Հայերէնի մէջ այսպէս չէ. Եւ Ե ձայննեւ կրկին աստիճանները կը մնան իբրև անձուկ Եւ Ե մաս- նական մի դէպք:

Ե Եւ է ճայներուն Հնչման համար ալ
դժուար է ըստի թէ լեզուաբնութիւնը վեր-
ջին եղակացոթեան հասած է. յայտնի է թէ
Ե կը ներկայացնէ պարզ է, իսկ է կը ներկայա-
ցընէ ց, այս երկրաբառները. բայց թէ երկուքը
ինչպէս կը հնչուին հնապէս՝ բորբովին յայտնի
չէ: Արդի գաւառականներուն մէջ Ե Եւ է ճայ-
ները կամ շիփուած Եւ երկուն ալ վերածուած
են պարզ ցի, Եւ կամ եթէ զանազանութիւն
տրուած է՝ առաջինը վերածուած է օ, իսկ եր-
կրորդը պարզ է:

Ըսնիք թէ խալդեան կրկնն ը-երէն առաջնորդ ինը կը գործածուի իր պարզ վանկ նախօրդ բաղադայնին հետ միացած (te, me, ſe), իսկ երկրորդը և այդյաւորին հետ. Նյոյն իսկ այս գործածութիւնը հիմ կու տայ մեղ բնորոշելու երկու տեսակն ը-երթ հնչման եղանակը, այն թէ առաջնորդ պարի մնանք պարզ է, իսկ երկրորդը աւելի երկրացրապապին է: Եւ ձի՛շուն այս կէտին մեղ կը գործի պարդի գտառական կրկնն ը-երթ կը համաձայնին խալդեան ձայներուն, այն է և խալդեան այս եւ է խալդեան է:

Նթէ իսալրեան ժողովուրդը մեր մէջ զուռ-
լուելով կարողացեր է իւր նախկինս արտասանու-
թեան դրոշմը պահել, եւ այնպէս ընել որ
Հնդկերպական ամբողջ ձայնական գրութիւնը
կերպարանափառուել, — յիշեալ և եւ է ձայն-
իրը՝ որոնք այնպէս զարմանալի դիրք մը կը
բունեն մեր ձայնական դրութեան մէջ՝ — կարելի
է ամենայն իրաւամբ անոնց ազդեցութեանը
վերագրել եւ այս տառերուն այժմեան գաւա-
ռական արտասանութիւններն ալ զնել իրը
յետին յիշատակ խալդեան հին հին ժողովուրդին:

Հ. Յ. ԱԺԱՐԵԱՆ

9 4 8 11 4 6 11 7

ԱԿՏԻՆԸ ՈՐՈՒԹԻՒՆՔ ԲԻ ԶՈՒԴԵԳԵԱ
ԲՈՆԱԿՈԹԵՄԵՐՈՒ ԴՐՈՒԹԵԱՆ

ବୁଦ୍ଧିମତୀ ପାଇଁ କାହାର କାହାର କାହାର କାହାର କାହାର
କାହାର କାହାର କାହାର କାହାର କାହାର କାହାର କାହାର

De Goeje ჩენ Խորդադրէի հրատարակութեան մեջ յաւելուածն ալ կցած է՝
„Extraits du livre de l'impôt foncier par
Aboul-Faradj Kodâma ibn Ga'far le secrétaire“
(աղբ. էջ 144 թվ.) Առօղջ Քաղաքան իրեն Զա-
ֆար քաղաքցին՝ իւր բիւզանցեան թեմերու Հա-
մալաստու թեմեր մէջ պարզապէս իւր Խորդադրէի
դիրքը ծայրապար ընդորինակած է. սակայն իւրեն
եւս իւր կողմնէն շատ կարեւոր յաւելուածներ վասն
աւելցացած է, որնցնց կ'իմանանց նոյն ժամա-
նակուն իւրաքանչիւր զօրաքանին ունեցած զօ-
րութիւնը:

Ա. Յայիս Նեղացի բանալ երեւ և հանդի ։
Ասուն գումարտակն Զօրութիւնը

1. Թաթըլա (բնագիրք) Թաթելլա 24.000 զինուոր
 2. Տարակիս Հրմնորի. մըտակ 5.000 "
 3. (Պահպառունիս) կըպակիս:

Առևն գումարատվակին	Զօրութիւնը
4. Ավագանեանիս	10.000 զինուոր (^o)
5. աւ-Ապահերատիք	4.000 " "
6. աւ-Ապահուած	6.000 " "
7. աւ-Թարգասասիս	6.000 " "
8. ան-Դաբութիկ	15.000 " "
9. Սալոնկիս	5.000 " "
10. աւ-Կաբադ-Դէկ	4.000 " "
11. Խարսանա	4.000 " "
12. աւ-Բակուարտ	8.000 " "
13. աւ-Արթիսիակ	4.000 " "
14. աւ-Խարժիս	4.000 " "

Ընդ ամենը . . . 70.000 զինուոր

¹ Խալդերու ազգեցութիւնը հայերէն լեզուի կազմունքուն վրայ՝ տես A. Meillet, Esquisse d'une Grammaire.